

Младен Весковић

ОСУДА ПРОШЛОСТИ

Џулијан Барнс: *Бодљикаво ѝрасе* (превео Зоран Пауновић),
Независно друштво новинара Војводине, Нови Сад, 1999.

Да ли су социјалистичке вође и идеолози комунистичких партија *заиста* веровали у оно што су проповедали и наметали као кључ за разумевање света, или је, пак, реч о прорачунатим, лицемерним и бескрупулозним манипулаторима, спремним да учине све да би дошли, а потом што дуже остали на власти? За писца ових редова наведено питање кључни је проблем садржан у новопреведеном роману познатог савременог енглеског романсијера, Џулијана Барнса.

У самом тексту *Бодљикавог ѝрасења* ово питање није нигде тако децидно формулисано, јер Барнс је сувише добар и искусан писац, с јаким осећајем пре свега за *есџејско* обликовање књижевноуметничког дела, да би дозволио да ствари поједностављује претераном експлицитношћу, одузимајући догађајима о којима приповеда вишедимензионалност. Питање произилази из контекста романа. А у *Бодљикавом ѝрасењу* писац *Флоберовог ѝајагаја* и *Исџорије свења у 10 1/2 ѝоглавља* (да споменемо само књиге познатије нашој јавности) приповеда о суђењу бившем вођи једне земље источног блока, а по индиректним назнакама у тексту можемо закључити да је реч о Бугарској, премда прецизно географско одређење није суштински важно за разумевање романа, штавише, ово намерно избегавање прецизнијег лоцирања јасно открива Барнсову жељу да земља о којој приповеда буде у ствари универзални показни модел, универзална алегорија која се може применити на све социјалистичке земље.

Наиме, након неминовних промена у друштву, или, тачније, након урушавања социјалистичког устројства под бременом противречности, слабости и проблема које је сам деценијама стварао, нова власт, у жељи да афирмише свој пут у будућност, организује суђење Стоју Петканову, бившем председнику републике и генералном секретару партије, човеку који је те функције непрекидно обављао 33 године. Суђењу њему, новоустановљена власт жели да суди старом поретку. Међутим, државни тужилац Петар Солински, персонификација младе демократије, суочава се са проблемом немогућности проналажења валидних правних доказа, а самим тим и са немогућношћу да стари председник буде осуђен за оно за шта сви знају да је крив — за безграничну узурпацију власти. Званично, оптужница терети бившег диктатора за кривотворење докумената, злоупотребу службеног положаја и лоше управљање. Поред тога, негдашњи деспот попут правог бодљикавог прасета наступа прорачунато агресивно, не признаје компетенцију суда и све време тврди да: „Све што сам чинио, чинио сам с уверењем да ће то бити добро за моју земљу. Јесам правдио грешке, али нисам чинио злочине против свог народа.” Напокон, не успевши готово било шта правно засновано да докаже, тужиоцу полази за руком да уздрма Петканова тек недоказаном инсинуацијом — дакле средством из тоталитаристичког арсенала — да је крив за смрт сопствене кћерке, некадашњег министра културе. Најзад, свргнути вођа бива осуђен на тридесет година унутрашњег изгнанства и то пре због тога што су већ раније нови политичари тако одлучили — да је крив — него стога што су правно утемељене чињенице изобличиле кривца. Један из групе студената који преко телевизије прате суђење каже о његовом току следсће: „Не, једноставно није требало ништа организовати. Требало је просто рећи, ево истине која нема другу страну. И самим *одржавањем* суђења одаје му се лажно признање, признаје се да чак и у овом случају, чак и у овом случају горем од свих других, постоји друга страна медаље. А ње нема. И готово. Нека питања имају само једну страну. И готово.”

Фабула Барнсовог романа заснива се на општим местима друштва у транзицији: председник којем се суди је бивши трговац коњима, државни тужилац је син дисидента, студенти су критични према власти и духовито протестују против ње, старице испред празног маузолеја Првом вођи продају урамљене Лењинове слике а споменик Црвеној армији краси панораму главног града. Истрошеност ових мотива писац донекле надомешта духовитошћу и ироничношћу студентских размишљања и парола (на пример: „Ми, лојални студенти, радници и сељаци, подржавамо владу.”; „Дајте нам идеологију, а не хлеб.”; „Оснажите тајну полицију.”), као и веома успелим обликовањем карактера бившег социјалистичког владоца. Њега карактерише мешавина популистичких „мудрости” („одговоре на сва та питања могу дати само наш народ и наша историја.”), патетике („Одјек зидова нам каже / Да трули камење, али не и душе!”), ратоборности (на оптужбу Солинског да је расипао државни новац он му одговара: „Ја сам те послао у Италију да купиш себи одело.”), лукавости („Која камера ме снима?”), демагогије („социјализам вас је ишколовао, нахранио и обукао), примитивне бахатости („А

она бедна пизда с птичијим говнетом на глави / Горбачов / био је такав лицемер, такав издајник социјализма.”) и сујеверја (држи дивљи геранијум испод кревета јер сматра да то доноси дужи живот). Све наведене особине дају изузетну аутентичност и живост централном лику *Бодљикавог ђрасејша*.

Нема сумње да је списак оптужби и питања у вези са Петкановом у ствари каталог општих места свих социјалистичких друштва, онако како их је (углавном тачно) Запад видео, премда код Барнса постоји и имплицитна критика онога што бисмо назвали „међународном заједницом”, на пример тиме што даје опширан каталог одликовања која је диктатор добио, између осталог, и од многобројних земаља западне демократије и то у име *мира и слободе*. Дакле, иако је за читаоца са ових простора који су социјализам искусили на својој кожи (и данас нам се то још увек дешава), заплет одвећ предвидљив и препознатљив, а прича помало досадна и (да се послужимо једним импресионистичким термином) непроживљена, у смислу аутентичног доживљаја теме о којој се приповеда, Барнсов роман управо због тога поседује два несумњива квалитета, од којих други произилази из првог. Наиме, управо због наведене дистанце Барнс успева да строго узев политичку тему третира без политизације, дневних страсти и „освете” кроз текст. Структуром дела, фабулом, распоредом и садржајем унутрашњих монолога и дијалога главног актера — дакле књижевноуметничким средствима, он успева да оствари и другу вредност коју сваки квалитетан уметнички текст мора поседовати, а то је да не даје недвосмислене одговоре на питања која покреће. Тако да читалац до краја остаје у дилеми (као и сам тужилац) да ли је Петко Стојанов само изузетан глумац или неко ко је заиста веровао у идеале. Мислимо да у овој изузетној способности психолошке карактеризације ликова — дакле прилично конвенционалној категорији — ваља тражити главни квалитет новог Барнсовог романа у којем се аутор бавио, са становишта књижевности, врло незахвалном темом, јер у лику социјалистичког диктатора тешко је било пронаћи ма шта вредно уметничке интерпретације. Барнс је у томе једним (чини нам се већим) делом успео с обзиром да његов Петко Стојанов делује више него живо, за разлику од лика Петра Солинског (честа судбина позитивних ликова у књижевности) који изгледа сувише клишетирано, папирнато, а епизоде о његовом приватном животу конвенционалне су и неубедљиве (раскид са женом због идеолошких разлика), бледо исприповедане и осећају се као вишак у причи, што је доказ да је реч о сегментима небитним за окосницу романа. Сумарно можемо констатовати да је Барнс написао естетски коректан а читалачки углавном занимљив роман на тему која је по својим и уметничким и сазнајним потенцијалима била далеко испод тема његових претходних дела и да је, чини нам се, њеном обрадом пре желео да одужи дуг према своме времену, него што је у њој пронашао истински инспиративан материјал за писање.

